

Írók, művészek, tudósok nyilatkoznak az Ujságnak Klebelsberg Kuno gróf „Művész- és Tudós-Rend“-jéről

Alexander Bernát, Beck Ö. Fülöp, Marczali Henrik, Réti István, Révész Béla, Szabó Dezső, Szomor Dezső, Telcs Ede véleményei a kultuszminiszter érdekes tervéről

Az Ujság ankétja a készülő újfajta kitüntetésekről

Tudományos, irodalmi és művészeti körökben néhány nap óta sokat beszélnek Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter érdekes új ötletéről, a Művész- és Tudós-Rendről, amelynek megvalósítása a Corvin-lánc díszes kitüntetését jelentené a magyar szellemi élet tizenkét, világviszonylatban is elsőrendű képviselőjének.

Ma még senki sem tudja — maga a kultuszminiszter sem, hogy a Művész- és Tudós-Rend intézményének életrekelése milyen formák között történhetik, de az a nagy érdeklődés, amelyet már maga a terv előidézett, mutatja, hogy a kultuszminiszter elgondolása heves polemikára ad majd alkalmat azok között, akiket a Művész- és Tudós-Rend megapítása közelebbről érinthet.

Egyelőre csak annyi történt, hogy Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter bizalmas megbeszélést tartott az ügyben és ennek eredményeképp felkérte a Képzőművészeti Tanácsot, hogy minél előbb terjesszen elébe részletesen kidolgozott tervezetet a Művész- és Tudós-Rend megalapításának lehetőségeiről, a különleges kitüntetés feltételeiről, a tizenkettes grémium kiválasztásának módjairól. A Képzőművészeti Tanács, értesülésünk szerint, már komolyan tanulmányozza a tervet, de előreláthatóan hónapokig fog tartani a Művész- és Tudós-Rend statumtervezetének a kidolgozása.

Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter eredeti elgondolása szerint a Művész- és Tudós-Rend megalapításának az a célja, hogy a nemzet legkiválóbb tudósai, művészei, írói és költői méltó disztinkciót kapjanak a magyar kultúra szolgálatában kifejtett értékes munkásságukért. Az új rend alapításának szükségességét már régóta hangoztatta Klebelsberg kultuszminiszter előtt a magyar szellemi élet sok előkelősége.

A Művész- és Tudós-Rend alapításával kapcsolatosan még egy érdekes gondolat vár megvalósításra. A magyar művelődés babérosztorjáról volna szó, amelyet a Művész- és Tudós-Rend tizenkéttagú káptalanja mindazoknak adományozna, akiket erre tudományos, irodalmi és művészeti munkásságuk alapján méltónak ítél. A nyilvánosságra jutott terv szerint a magyar kultúra negyven kiváló munkása nyerhetné el ezt a kitüntetést, de az Ujság feltétlenül hiteles értesülései szerint azoknak a tudósoknak, művészeknek és íróknak a számát, akiket a Művész- és Tudós-Rend tizenkét Corvin-lánccal tagja a magyar művelődés babérosztorjával kitünteti, a tervezet előre meghatározni nem fogja.

Az Ujság megszólaltatja most a legkiválóbb magyar tudósokat, művészeket és írókat a Művész- és Tudós-Rend problémájáról. Valamennyien érdekes megjegyzéseket fűznek a kultuszminiszter ötletéhez. Ezek a nyilatkozatok bizonyára nagyban hozzájárulnak majd ahhoz, hogy nemcsak az illetékes tényezők, hanem a nagyközönség is tisztán lássa, miképpen gondolkoznak a Művész- és Tudós-Rend alapításáról azok, akik részére ezt a különleges kitüntetést tervezik.

Alexander Bernát

kérdésünkre így nyilatkozott:

— Nézetemet kérdezik a tervezett nagy polgári kitüntetéséről, mely művészeknek, íróknak, tudósoknak stb. jutna. Nem igen tudok hozzászólni, mert a tervet nem ismerem. Csak most érkeztem haza és még senkivel sem beszélhettem erről. Talán a német művészeti akadémia ama kibővítéséhez hasonlít, melyet Becker porosz közoktatásiügyi miniszter most nemrég életbe léptetett és mely azzal kezdődött, hogy Gerhart Hauptmann a kinevezést visszautasította. Ott a vezérmozgás az volt,

hogy a művészek, írók, tudósok tekintélyét így külsőleg is emelni kell. Köszönöm azt a tekintélyt, melyet ezen az uton emelnek.

— Kellenek-e egyáltalán ily kitüntetések? Általában demoralizálják azt a kört, melynek szólnak. Ha egyszer divattá lett, hogy pl. a feleség méltóságos asszony legyen, mert összes barátai azok, akkor szeretném látni, mire nem képes a férj, hogy azt a címet megszerezze. Egy kitünő műegyetemi professzornak gratulálok az udvari tanácsossághoz. Arca ragyog. Olyan viszonyban voltunk, hogy megmondhattam neki: te ennek annyira örülsz? Feleli: Fenét örülök, de mult héten feleségem dult arccal jó haza a vasutról. Mi bajod, kérdelem. Semmi, mondja ő. Mégis? Négy ismerős hölgyvel utazom, feleli ő, mind-egyik méltóságos volt, csak én szégyelhettem magam. Azért vagy te világhírű. — Hát ezért örülök a kinevezésnek. Feleségem ezentul nem fog dult arccal hazajönni a vasutról.

— Más eset. A kultuszminisztériumban azelőtt nem volt annyi államtitkár, helyettes államtitkár, miniszteri tanácsos, stb. Egyik nagyon derék tisztviselő megkapta a méltóságot. Épp bent vagyok nála, mikor a hirt hozza és én gratulálok neki. Hévvél köszöni, az első öröm hevével. Látja, hogy csodálkozom ezen a héven. Tudod, mondja, minden héten vannak tárgyalásaim, üléseim, ankéteim, én elnökölök, folyton kell méltóságnom a tagokat, ők pedig engem nagyságolnak. Ez mérhetetlenül bosszantó. Ez is egyike elterjedt germanizmusunknak. De ott egyformaság van az efajta kitüntetésekben, mint a katonái uniformisban.

— Mi épp oly jóévtágyuak vagyunk a címek, kitüntetések elfogyasztásában, mint ügyesek ezek megszerzésében. Öreg királyunkhoz elment (azt hiszem) Bánffy és kifejtette előtte, hogy a «kormánytanácsos» elégedetlenné teszi a kinevezetteket. Nekünk is kell az udvari tanácsos, mint Bécsben. A király finoman mosolyog. Hagyja el, kedves Bánffy, hat hónap után a magyarok elkoptaják az udvari tanácsost is, de hát hat hónap is szép idő. És engedélyezte. De a szorgalmas statisztikusok sohasem számították össze, hány udvari tanácsost neveztek ki évenként. Legalább nem dicsekedtek vele. Tehát tagadom a tételt. Az új cím, mely bizonyára díszes lesz (pl. Nagy Emberek Országos Testületének Elnöke = Neote), nem fogja szívelni, az illető rend, foglalkozás, kaszt, állás, tehetség tekintélyét. Mi kívánjuk a címet, rangot, kitüntetést, de nem hiszünk benne. Az a rongyos legyen Neote, és én ne? De azért az a Neote mégis csak rongyos. Mért nem hiszünk benne? Mert nem bizunk azokban, akik a kitüntetésre ajánlanak. Testületek szavazatában se másutt, se nálunk nem igen lehet bízni. Kis országban még nagyobb az irigység, mint nagyokban, ahol az ember mégsem függ annyira oly kevés embertől, mint a kis országokban. Mire nem képesek ott az emberek! Ha maga a miniszter, elfogulatlanul, befolyásolatlanul, nevezné ki az embereket, inkább bíznám az eredményben, még akkor is, ha nem vagyok neki személyes híve. A testületektől irtózom. Sokszor egyenesen gázságokra képesek. Felelőtlenül, névtelenül dolgoznak, senki számon nem kérheti tőlük egyenkint, cselekedeteiket. A tehetséggel szemben mindenre képesek. Semmi sem oly megbocsáthatatlan előtűnik, mint a tehetség. Vagyon, jövedelem, hírnév, dicsőség szép és nagy dolgok, irigységet keltők, de semmit se jelentenek a tehetség mellett. Okos ember elrejtí, amennyire lehet, de a tehetségteleneknek sokszor elegendő tehetségük van, hogy az ellenfelben felismerjék a tehetséget; a tehetséges pedig mindig ellenfél. Ezért nem kell nekem a kitüntetés semmiféle formában. A hatalmasokat igazságtalanságra csábítja, az igazságtalanság tudata pedig, mely előbb-utóbb kialakul, gonosszá teszi az embert. Tégy valakit igazságtalanná és gazemberré teted. Minthogy tehát nem tudok még elképzelni sem fórumot, mely a kitüntetésekre megbízható módon ajánlatot tehet, ellene vagyok minden ilyféle kitüntetésnek. Fontos munkával megbízni valakit, ezzel elismerni, hogy ő ezt jobban vagy legalább is épp oly jól tudja elintézni, mint más, ez kitüntetés. A munkát pedig becsületesen kell megfizetni, ez kitüntetés.

— Nincs is rendszeren jó hatása a kitüntetésnek a kitüntetésre. Az még a legkevésbé, hogy az elbizta magát. Sokszor szemtelen lesz, kiállhatatlan, magával eltelt, igazságtal-

an. Legjobban ért mindenhez. Fialat tehetségeket mer lenézni. Nemcsak lenézni, hanem elnyomni is. Ahelyett, hogy támogatná, fölemelné őket. Csak a partában fest jól a sok cím, de ebből már neki semmi haszna és öröme, csak a családjának. Ez különben mutatja, mily kétségbeesítően rossz az emberi nevelésünk. Fogalmunk sincs bizonyára az igazi értékekről. A kitüntetések egészen megvakítják a nagy többséget. Hiszen ez ennek, vagy annak a társaságnak választott tagja! Pedig ha tudnák, hogyan mennek végbe ezek a választások. Vélem ez történt. Az egyik társaságban ajánlottak valakit tagságra. Én elneveztem ezt a tagságot és bejelentettem, hogy mást fogok ajánlani. Azonnal hozzám jöttek többben, kik helyeselték eljárásomat és megígérték, hogy az én jelöltemet támogatják. Az én jelöltem pedig egyellen egy szavazatot kapott, az enyémet! Ugyanazt az embert nem sokára rá megválasztották. Egyszerre érdekes emberré lett. Sőt nyíltan és szemérmetlenül mondják, hogy nem az érdem fontos, hanem, hogy valaki beillik-e az illető társaság szellemébe. A szellemet pedig ők határozzák meg.

— Nem kitüntetések kellenek a szellemi élet harcosainak, hanem minden nyűg kiküszöbölése, a legteljesebb szellemi szabadság. Nálunk sok a tehetség, hála Istennek, minden téren; de kevés a gerinces ember, a szellemi szabadságot követelő, a talpán megálló. Nem értem, miként lehet, hogy a kormányfők hogyan tudnak kedvet találni a rabszolgákban. Kellemes ember a rabszolga? Igazi alkalmas munkatárs? Akiben bizni lehet? Nem akarok minisztereknek hizelegni. De vannak köztük, akik százezerszer többet érnek, mint hiveik, akik mégis majdnem uralkodnak a minisztereken.

Szomor Dezső

kérdésünkre így válaszolt:

— Az nagyon szép gondolat, hogy kitünő magyar írókat és művészeket rendjelekkel tüntessenek ki. Nincsen szebb dolog a világon, mint egy szép csillag egy frakkon. Igaz, hogy mindezeket a kitüntetések és csillagokat csak mások számára reklamálnám, szerényen és alázattal térnék ki mindenféle kitüntetés elől. Amellett, hogy a legnagyobb tisztelettel vagyok a kultuszminiszteri intézkedés iránt, a magam részéről egy gondolom, hogy az író csak a tulajdon lelkiismeret jutalmazhatja meg azzal a legszebb kitüntetéssel, hogy a legjobb tudásával, minden művészi törekvésével dolgozott valami maradandó szépségen.

Beck Ö. Fülöp

szobrászművész véleménye így hangzik:

— Szerencsés körülménynek tartom, hogy a kultuszminiszter ur kulturprogramjának megvalósításában, most e két tervvel, melyről félve sugdosnak már a beavatottak, egyszerre lép a nyilvánosság elé. Mert ha csupán a Művész- és Tudósrend alapításáról volna szó, megint akadnának józankodók, kik a művészek üres zsebére és éhes gyomrára hivatkoznak. Ám ha ugyanakkor a művészetek 100.000 pengőjének felhasználásáról is tanácskoznak, akkor a reménytelenek eme gáncsoskodása elmarad.

— Mindkét terv elé nagy várakozással tekint a magyar művészek tábora. Mert ha megvalósul e pénzből az állam mozgógyűjteményének terve, egy a külföldi kiállítások terhe nem nyomná csakis művészeink vállát. Hiszen megtörtént, hogy évekig nem került vissza a műterembe egy-egy sikerült munka, hanem vándorolt egyik kiállításáról a másikra és megesezt akármelyikünkkel, hogy egy időben négy-öt felé is kellett szereplnünk. Ezt nehezen bírta a tökeszegény művészhad, bármennyire is lelkesedtek a szép célért, a magyar kultúra fejlettségének demonstrálásáért.

— A Rend tervével nyilvánvalóan szellemi életünk harcosainak társadalmi megbecsülését óhajtja alátámasztani nagykonceptióju mi-

niszterünk. Képzőművészetünket ez végre is megilleti. Franciaországban «membre de l'Institut» lehet, aki a művészet bármely ágában kiváló alkotott. Rézmetsző vagy éremművész is. A németek professzori címet osztanak jeleseknek. Nálunk efféle nincs, akadémiainknak alig egy-két művész tagja van. Kívánatos tehát ez a terv, de fontos, hogy kialakítása igazságos és közmegegyedést okozó legyen. Ne érvényesüljön elfogultság sem egyénkel, sem irányokkal szemben.

— Művészeti, úgy mint irodalmi életünknek pedig egész nagy és jelentős generációja van, melynek hivatalos köreink eddig késtek megadni az őket jogosan megillető elismerést. Azokat értem, kik a hagyományok és az azokhoz tulsággal ragaszkodó konzervativizmus karjaiból, több vagy kevesebb merészséggel kibontakoztak és a változott új időknek, új kifejezését keresik. Sok van közöttük olyan, kit a közönség már rég megértett, vallára emelt, csak hivatalosan nem vettek erről tudomást. Most, új intézmény létesítésekor, itt volna az ideje az eddig mellőzöttek megbecsülésének.

Szabó Dezső

a maga szokott modorában ezeket mondotta:

— Ha nem Klebelsberg csinálná a dolgot, nem értenék. Tudnillik az Akadémia, a Kisfaludi-Társaság és a Petöfi-Társaság kapacitása bőven elég, hogy honunk összes tehetségtelen íróját befogadja és nem tudom mi szükség van egy negyedik depóra? A talár azonban nagyon tetszik nekem, hogy miért, nem tudom. Lesznek ezentul taláros svábaink is, úgy hallom, hogy Hercegy Ferenc éjszakánként talárbabujást gyakorlatokat tart. Ami a láncokat illeti, az már embaras de richesses, mert láncokban igazán nem voltunk szükiben. Mivel azonban Klebelsberg csinálja a dolgot, értem, minél több Potemkin-látszat, minél zengőbb reklám, hogy ne vegyük észre a magyar tehetségek és a magyar nép nagytehetségü gyermekeinek pusztulását. Csak egyre vagyok kíváncsi: hogy vajjon a késő szüret kiváló költője, Juhász Gyula kap-e talárt attól a miniszteről, aki a mindennapi falatot megtagadta tőle? Különben, úgy hallottam, hogy a miniszter abból a célból, hogy ezzel a renddel egyszersmindenkorra az ezeréves asszimiláció politikáját megjutalmazza, az első talárosnak Siegescu professzort fogja felkérni és ő fogja tizenkettőre kiegészíteni magát, hiszen egy Siegescu kevés volt honunk szükségletének.

Marczali Henrik

kérdésünkre a következőket volt szíves mondani:

— Sok szép, de sikerhez nem vezető buzgólkodás után Széchenyi István gróf alapította meg a Magyar Tudós Társaságot. Ez alakult át Akadémiánká. Ugy látszik, valami hézagot kell betölteni, hogy ismét a tudós kerülhessen az öt megillető helyre. Megvallom, semmit sem tudok az új tervezetről. De főlegleges mondanom, hogy szivemből örvendek minden lépésnek, mely a tudomány-nak emelését és így a tudósok érvényesülését is hathatósan előmozdítja.

— A Tudósrend — neve is azt mondja — tudósokból kell hogy álljon. Talán nincs mindenki tisztában azzal, mi a tudós leglényegesebb jellemvonása. Nem a szorgalom, még csak nem is az értelem, hanem a becsületesség. Az, hogy se többet, se kevesebbet ne mondjon, mint amit tud és bizonyíthat. Éppoly kötelességünk megmondani azt, amit nem tudunk, mint azt, aminek már végére jártunk. Majd akad, ki nyomunkba lépve, tovább viszi a tudományt, ha előítélettel, ferdességgel, hazugsággal nem zavarjuk utját. Ismétlem és eléggé nyomatékosan ki nem fejezhetem, hogy a tudomány elsősorban jellem dolga. Sokszor említett kulturfőlényünknek is a legszilárdabb alapja.

— Az igazi tudós csak munkájának él — de azt zavarni bün a nemzeti műveltség ellen. Üdözzék, becsüreljék bár, megmarad kitűzött pályáján, mint Archimedes, ki nem engedte bántani köreit. De bár a jellemet mondtuk a tudós legfőbb vonásának, mégis jobb, ha nem visszük őt oly helyzetbe, hol lelkiismerete, meggyőződése feláldozásával kell bűnhődnie — az igazságért. Ezért igazi tudomány lelki szabadság nélkül el sem képzelhető. Csak szabad nemzet viheti előbbre a tudományt — ezt a történet egész folyamata bizonyítja. Hiába, gyarló emberek vagyunk. A legnagyobb magyar írta éppen száz év előtt: „A civilizáció fátylaja már ég, azt többé nem oltogatja el senki.“ Bizony oltogtatók manapság is.

— Tudósunk van, hála Istennek, bőven. Sok a meghívott, de kevés a kiválasztott. Ki legyen az a tizenkét aranylánc, ki a ma-

gyar tudományt itthon és kifelé legméltóbban képviseli? Választják, kinevezik-e őket? És itt teljes határozottsággal kell megmondanunk, hogy kormányt ehhez nyulni bajos. Ezüst, arany, gyémánt valódságát lehet hatóságilag megjelölni: az ezekenél sokszorosan értékeesebb szellemi kincseket nem. Minden kormány egyúttal párt is: kedveltjeit viheti előbbre. Megbukhatik és akkor mi lesz pártoltjaiból? Itt részrehatásnak, protekciónak nincs helye, épp oly kevés, mint bárminő elfogultságnak. Nagy baj volna, ha a talár gyengébb elmét, hajlékony nádat díszítene. Más mérték itt nem lehet, mint tudományos. Ki vitte leginkább előre studiumát; ki nevelt új nemzedéket becsületes kutatásra. Ez a tudós igazi mértéke, nem a ruha, cím és rend. A függetlenség felé lefelé éppoly szükséges, mint a szabadság a munkásságra nézve. A hivatalos cím és ruha szemfényvesztés, ha igazi lelki és szellemi érték nem igazolja. Mint a római költő mondja: A tudatlanokat megteveszti, a beavatott nevet rajta.

— Meg vagyok győződve arról, hogy e rövid megjegyzések megértésére találnak azoknál, kik tudják, mi a tudomány s hogy „népem elvész, mert tudomány nélkül való”. Végre ne feledjék Széchenynek ezt a mondatát sem: „Ki erkölcsleg, bármily kicsinnyel is, felsőbb, az terjeszt, midőn a bár hajszállal alantibb, csorbit.”

Telcs Ede

szobrászművész ezeket mondotta:

— A hiúság emberi tulajdonság, mondjuk, emberi gyengeség, melytől senki sem mentes. Sokan, ha egyébre nem, arra hiuk, hogy ők egy cseppet sem hiuk. Miért volna épp' a művész kivétel?

— Mióta a «Pro litteris et artibus» megszűnt, nincs meg a lehetősége annak, hogy a tudomány, irodalom és művészet kiválóságai valami olyan kitüntetésben részesüljenek, amilyent mások, például a közgazdaság terén működők, nem kaphatnak. Lássuk be, furszán hangzanék: X. Y. festőművész, kormányfőtanácsos.

— Addig, míg címek, kitüntetések egyáltalán vannak, csak helyes, ha a szellemi téren működőket is megkülönböztetik, megbecsülik, kitüntetik.

— Más kérdés az, vajjon előbbre viszi-e a tudományt, irodalmat, művészetet az alapítandó rend, avagy helyesebb volna a hálás utókorra bízni, mint hajdan, annak eldöntését, ki volt a nagy, a maradandót alkotó. Ez a kérdés igen jogosult, ámde miért vetnők fel csupán a szellemi téren működőkkel szemben? A hiúság, mint már mondtam, egyetemes emberi tulajdonság és így csak méltánylást érdemel Klebelsberg gróf az az elhatározása, hogy tudósokat, írókat, művészeket egy, kizárólag az ő részükre alapított kitüntetéssel szándékszik megbecsülni. A közönyt mindenestre olcsóbb.

Réti István,

a Képzőművészeti Főiskola rektora és a Képzőművészeti Tanács tagja így nyilatkozott:

— Csak nemrég jöttem vissza Budapestre és így a Művész- és Tudósrend problémája egészen ismeretlen előttem, konkrét formában most hallottam róla először szerkesztő urtól. A tervezett új disztinkció az első pillanathban feleslegesnek látszik előttem, főképpen azért, mert szerintem a kérdés az objektív igazságosság szellemében nem oldható meg. Ezenfelül úgy érzem, hogy

az igazi művész nem is vágyódik ilyen kitüntetés után, nem tartja fontosnak a külső elismerést. Egy művész igazi értékét igazságosan csak az idő állapíthatja meg.

Klebelsberg Kuno gróf kultuszminiszter ur — aki egyébként mindig új ötletekkel, friss gondolatokkal jön a szellemi élet minden megnyilvánulásában — azt hiszem, a kiváló művészek társadalmi elhelyezkedésére gondolt, amikor a problémát felvetette, mert való igaz, hogy a közönség inkább hivatal és személy szerint becsüli meg az embereket, mint tehetőségük után. És ebből a szempontból talán jelent is valamit a terv. Ha azonban anyagilag jobb helyzetbe hoznák a magyar művészet legkiválóbbjait, ez mindenesetre többet jelentene.

— Az elgondolás szerint tizenkét olyan művésztől, írótól, tudósától, költőtől volna szó, aki helyet kapna a Corvin-lánccal kitüntetettek között.

Bizonyos vagyok benne, hogy a rendnek mind a tizenkét tagjával szemben nagy ellenzék állana, mely meg volna győződve

arról, hogy nem a kiválasztott tizenkettő, hanem mások méltók e különleges kitüntetésre.

Mindenesetre addig, míg a tervet konkrét formában nem ismeri az ember, csak szkeptikusan lehet róla nyilatkozni és gondolkozni.

— Ismétlem, én azt hiszem, hogy a Művész- és Tudósrend eszméje mögött az az elgondolás húzódik meg, hogy a szellemi élet legkiválóbb embereinek társadalmi pozícióját óhajtja a miniszter ur megerősíteni, mert a laikusoknak így módjuk lenne majd meg tudni, hogy a Művész- és Tudósrend tizenkettes káptalanába felvett férfiak a maguk szakmájában elsőrangú emberek.

A választást magát nem tartom másként kivihetőnek, minthogy egy erős ítéletű ember diktatórikus alapon ejti meg az első tizenkét kitüntetett kinevezését.

De ennek aztán olyan embernek kell lennie, aki minden idegsejtjével vonatkozásban van, a művészetrel, illetőleg a tudománnyal, költészettel vagy irodalommal.

— Minél laikusabb valaki, annál könnyebbnek látja ennek a problémának a megoldását. Mennél jobban ért hozzá valaki, annál nehezebbnek, annál kivihetlenebbnek látja a dolgot. A vérbeli művészeknél pedig ez az eset áll fenn.

Révész Béla

ezeket mondotta munkatársunknak:

— Vezető körök immár a literatura dolgaival foglalkoznak és ezzel jelét árulják el annak, hogy az irodalom számukra úgy lett, ami egymagában véve is ujságos, szokatlan és érdemes jelenség. Ha valamiképpen jelezni akarják azt, hogy az irodalom is kultúra,

nagyon üdvös és sok minden elkésztett dologt korrigáló intézkedés lenne. Erdemjelek meg alapítása, ez talán kedvére való lehet írói csoportoknak, de úgy gondolkozom, hogy mint ahogy a multban is, amikor volt valami ilyesfajta írói érdemrend és akkor sem törték az ilyen elismerés felé a szabadabb és maguk függetlenségét érző írók, azt hiszem, ha megújítják ezt az érdemrendet, vagy újat alapítanak, ismétlődni fog az, hogy a megkülönböztetést valóban megérdemlő írók nem okvetlenül fognak törni a palma után. Az igazi oka ennek a jelenségnek az lesz, hogy ha a mindenkori kormány osztogatja ezeket a kitüntetések, akkor sok esetben politikai és párt szempontok szerint éri a dísz az írók.

— Ha valóban olyan ez a megmozdulás, hogy rábred arra, mi a szerepe a literatúrának és mit jelent az irodalom a kultúra szempontjából, akkor azt hiszem, minden hiúságtól mentes, de igazi író azt helyeselné nagy örömmel, hogy találják meg a módjait annak, hogy érdemes életű írók ne kallójanak el abban a mostohaországban, ahogyan éppen a magyar kormány mindig közönyösnek mutatkozott a literatúrával szemben. Ha hinni lehet abban, hogy koncepcióval közelkednek most az irodalomhoz, akkor lássák meg az írói társadalom legifjabb nemzedékét, ahol sok pompás talentum pusztul el a legtragikusabb nyomorban, mert senkinek sem ügye, gondja, hogy elvetődjenek a legszebb képességek.

— Van a kitüntetésnek egy kiváló módja, vegyék észre az induló és arrivált tehetséget és támogassák arra való díjakkal, pénzzel, kenyérrrel.

Leidenben kenyeret és heringet osztottak szét a lakosság között, a hajdani éhhalál-pusztítás emlékére

Ünnepségek a város felszabadulásának évoraulóján — Leiden egyetemén királyi hercegek tanulnak, Einstein is eragadtással nyilatkozott róla, a város mégis „palackjáról” lett világhírű — A legérdekesebb történelmi mult, melyet most ünnepeinek

Leiden (Hollandia), október hó. (Az Ujság levelezőjétől.) A leideni palack egy elektrosztatikus kondenzátor, amely kívülről és belülről részben cinnlappal van bevonva... 1745-ben találták fel Musschenbroek és Co-naeus leideni tanárok...

Igy tanultuk hajdan az iskolában s talán még ma is így tanítják. Bár a földrajz is kedvenc tantárgyaim közé tartozott, Leidenről mégis csak a történelmivé vált palack révén vettem tudomást. A palack biográfiájából következtetve, természetesen arra is könnyű volt rájónni, hogy a leideni egyetem egész jó hírnévnek örvend és örvendhetett...

Ma ünnepséget ül a város. Csodálatos, hogy ez az ünnep, amely a város sok száz évvel ezelőtt történt felszabadításának évfordulója, mennyire összeforr éppen az egyetemmel!

De vessünk csak egy pillantást a világhíres Alma Mater városának származására s a mai ünnepségek eredetére.

Leidenről azt tartja a monda, hogy valaha egy óriás tartotta megszállva, aki az átutazó kereskedőknek nagy pártfogója volt. Az ország többi óriásai (mert a monda szerint többek voltak) ennek az óriásnak voltak alávetve és sokat kellett tőle szenvedniük.

— Wy Leithen Veel — szokták mondani s elnevezték az óriást Leithennek. Ez később Leydhennek alakult, majd a mai formáját nyerte.

Más feljegyzések szerint a Rajna torkola-

tának egy vékony erét, amelynek partján a várost építették, valaha Leithon-nak nevezték. Innen kapta volna a város a nevét.

Leiden Hollandia egyik legrégebb városa. Erről tanuskodnak a történelmi feljegyzések. Sokkal régebb, mint Amsterdam. Ezen a vidéken játszódtak le a legnagyobb harcok kétezer évvel ezelőtt,

amikor a római csapatok északon is hódítani akartak. Kemény harcok voltak itt a bata-vokkal. Hiteles feljegyzések szerint a IX. században már volt itt egy pár utca, amelyek mentén nagyszerű villákat építettek. A XI. században várkastély épült, ahova a várur mint egy fejedelem vonul be, hogy az uralmát az egész vidék felett megszerezze. 1226-ban V. Floris örgróf uralma alatt a város nagyszerű kereskedelmi gócpont lett s egyúttal kereskedelmi közvetítő egyrészt a déli és északi provinciák, másrészt Albion és az európai kontinens között. A tizennegyedik században véres harcok színhelye a város. Az ugynevezett kabeljuw-ok, amelyek a római felfogásoknak megfelelő plebejusostályt képezték, fellázadtak a hoek-ok ellen. Ez a fő-ur osztály volt. A harcok átterjedtek az ország északi részére is, egész a Zuiderzee-ig. Több város pusztult el abban az időben, amelyek legjelentősebbje a Zuiderzee partján fekvő Nardinc volt. Ezt a várost védőgátak óvták a tengertől, de amikor ellenség jött, a védőgátakat felszabadították s a víztömegek

az egész várost előntötték. Helyébe, kissé délre, új város épült, a mai Naarden, s apálykor, amikor a tenger hullámai visszahúzód-nak, még látni a romokat.

A spanyolok a XV. században kezdik megvetni uralmukat Leiden környékén, s a XVI. század végén Leiden felszabadító harcot kezd. Az ellenség a város határán ütött tanyát, s ostromolni kezdi a várost.

A spanyol hadsereg harca megtöri a leideni nép vitéz ellenállását. A zilipek órei titokban kivonulnak a városból, amelynek lakosságát már-már éhhalál fenyegeti, s a zilipeket felszabadítják. A város környékét vízárdat veszi körül, s a víz terjedése sok spanyol harcost ragad magával. Az ellenség eszeveszetten menekül.

A város felszabadult. 1574-et irtak akkor. L. Vilmos herceg, Nassau grófja, a holland tartományok fejedelme a leideni nép megjutalmazásaként egyetemet ajándékoz a városnak. Az első egyetem volt ez az országban. Első professzorai közé tartozott a világhírű orvos, Boerhave is, s ezek alapították meg az egyetem világhírét.

A nép, amely leszegényedetten, lerongyolódottan állt a nagy harc után, szintén megkapta a maga jutalmát. Ingóságokat és ingatlanokat osztottak szét közöttük. Nem egy patricius holland család nemessége datálódik ebből az időből... Hogy a kiéhezett népet az éhhaláltól megóvják, a felszabadítást követő napon kenyeret és heringet osztottak szét a lakosság közt. És az évszázadok során nemes tradícióvá vált, hogy

minden október 3-án kenyeret és heringet osztanak szét a lakosság között. Az utóbbi időben megtoldják ezt más ajándékokkal is. Így, a férfiak egy csomag dohányt, az asszonyok meg kávét kapnak ajándékba.

Ma több ezer ajándékot osztottak szét a nép között, s ez az ünnepség méltó volt az évszázadok emlékéhez.

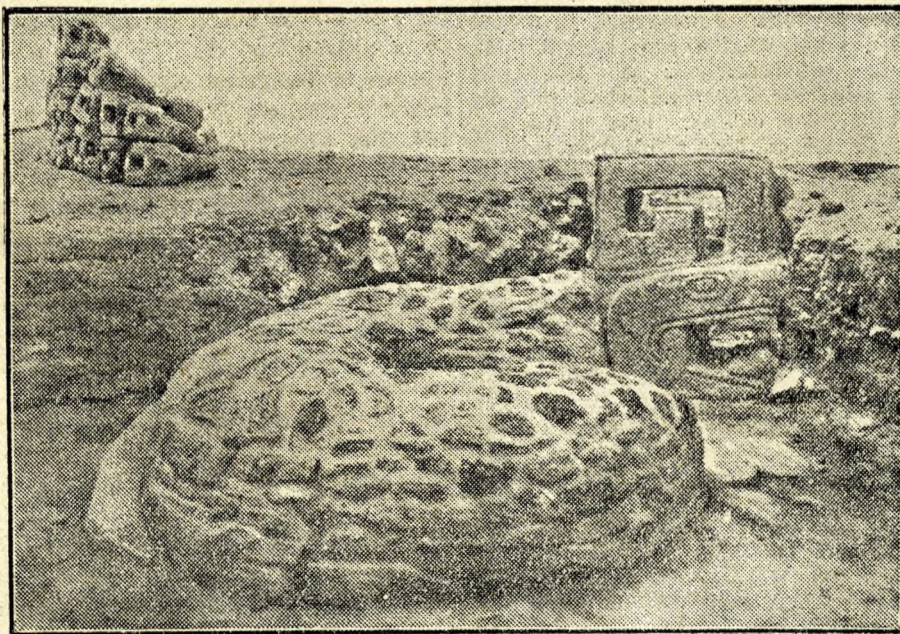
Leiden ma is Hollandia egyik legnagyobb városa. Hatvanhatezer lakossal bir, melyek nagy része fém-, konzerv-, textil- s szőnyeggyárakban dolgozik. Leiden azonkívül az ország intellektusainak főfészke. Egyetemén királyi hercegtől miniszteri tanácsosig mindenki tanul s laboratóriumai a világ más ilyen intézményei fölé emelkednek. Csak nemrég járt itt Einstein professor, aki csodálatát fejezte ki minden iránt, amit itt tapasztalt.

A XI. században épült várkastély romjai még ma is állnak, ez az ugynevezett Burcht, amelynek tetejéről az egész vidék panorámája látható. A hatalmas falak dacolnak a századok viharával s hirdetik a régi idők dicsősége emlékeit. Muzeumai közül a Régiségek Muzeuma tűnik ki, amelyben egyiptomi, klasszikus és holland osztály van. Egy egész emelet gipszszoborban régi korok politikai és tudományos alakjai vannak megmintázva.

Az egyetemi könyvtárban a világ leggazdagabb keleti kéziratgyűjteményét őrzik. Ide gyakran jönnek tudósok a föld minden tájékról, hogy ezt a gyűjteményt tanulmányozzák.

Leidenben ma ünnepet ülnek s a jámbor nép, mely a szó legnemesebb értelmében vett lokálpatrióta, jóízűen falatozza az ajándékkenyeret és a jóízű heringet. Az egész város apraja-nagyja a város utcáin van, ma nem dolgozik senki, ma mindenki büszke örömmel szorongatja embertársa kezét. Közben visszaemlékeznek őseik hőstetteire, amely a maga nemében páratlan volt és még csak nem is sejtik, hogy szeretett városuk mégis csak egy palack révén szerzett oly nagy népszerűséget...

P. R.

Érdekes ásatás Mexikóban. Nem messze Mexikó városától egy piramist ástak ki, amely még az Amerika felfedezése előtti korból származik. Különösen érdekes a piramis déli oldalán talált néhány kigyászobor, amelyek közül képünk bemutat egyet.

Európai színvonal:

NAPILAPBAN AZ

FOLYÓIRATBAN A

UJSÁG

NYUGAT

KEDVEZMÉNYES
ELŐFIZETÉS A 2
LAPRA EGYÜTT
NEGYEDÉVRE
15 PENGÓ 30
FILLER HELYETT

16.— P